

Ένας Θησαυρός στις λαϊκές βιβλιοθήκες: νέες δυνατότητες, νέες προοπτικές

Διονύσης Γιαννίμπας

Ορολόγος –Μεταφραστής

Ο Θησαυρός Ελληνικών Όρων είναι ο πρώτος θησαυρός γενικού περιεχομένου στην ελληνική γλώσσα (με παράλληλη απόδοση των όρων στην αγγλική). Ως δομημένο λεξιλόγιο που χρησιμοποιείται στην ευρετηρίαση ή/και στην ανάκτηση πληροφορίας, υποστηρίζει τη θεματική πρόσβαση στο περιεχόμενο. Ο Θησαυρός αναπτύχθηκε με σκοπό να ανταποκριθεί στις ανάγκες των Δημόσιων και Δημοτικών Βιβλιοθηκών και των Κέντρων Πληροφόρησης. Τα χαρακτηριστικά του, ωστόσο, του επιτρέπουν να καλύπτει κατά περίπτωση το περιεχόμενο κάθε είδους ψηφιακών βιβλιοθηκών, βάσεων δεδομένων κ.ά.

Η ανάπτυξη του Θησαυρού ξεκίνησε στις αρχές του 2002, μετά την ολοκλήρωση της ελληνικής μετάφρασης της 13ης συνοπτικής έκδοσης της Δεκαδικής Ταξινόμησης Dewey, εγχείρημα που άφησε πολύτιμη εμπειρία και τεχνογνωσία, αλλά και καλλιέργησε προσδοκίες και για άλλα, σύγχρονα εργαλεία θεματικής πρόσβασης, κατάλληλα για το ηλεκτρονικό περιβάλλον πληροφόρησης (αυτοματοποίηση, αυξανόμενος όγκος ψηφιακού περιεχομένου, χειραφέτηση του χρήστη των υπηρεσιών πληροφόρησης κ.λπ.)

Η πρώτη έκδοση του Θησαυρού ολοκληρώθηκε στο τέλος του 2005 και κυκλοφόρησε με τη μορφή CD-ROM. Θεματικά, καλύπτει τις βασικές έννοιες ενός ευρέος φάσματος γνωστικών πεδίων, με μεγαλύτερη έμφαση σε θέματα ελληνικού και ευρωπαϊκού ενδιαφέροντος. Περισσότερες πληροφορίες για το ιστορικό του έργου, αλλά κυρίως για τη μεθοδολογία ανάπτυξης του εργαλείου, η οποία συνοδεύεται και από μια γενικότερη εισαγωγή στους θησαυρούς, μπορεί να βρει κανείς στον τόμο «Θησαυρός Ελληνικών Όρων - Μεθοδολογία Ανάπτυξης», που διατίθεται μαζί με το CD-ROM. Όλο το περιεχόμενο του τόμου, μαζί με ορισμένες τρέχουσες και πρακτικές πληροφορίες, είναι διαθέσιμο σε ειδική ιστοσελίδα του φορέα ανάπτυξης του λεξιλογίου.

Η διάθεση του Θησαυρού άρχισε την άνοιξη του 2006 και προχώρησε σταδιακά παρακολουθώντας την κατάρτιση καταλόγου αποδεκτών, που περιλάμβανε τις δημόσιες και δημοτικές βιβλιοθήκες, τις ακαδημαϊκές βιβλιοθήκες, τα Γενικά Αρχεία του Κράτους, και γενικότερα βιβλιοθήκες, αρχεία και μουσεία του ευρύτερου δημόσιου τομέα (σε ιδρύματα, νοσοκομεία, υπουργεία κ.λπ.). Οι αποστολές πραγματοποιήθηκαν σε ομάδες των 100-150 αποδεκτών, οι οποίοι ανέρχονται πλέον στους 800 περίπου, μετά την τελευταία αποστολή πριν από ένα μήνα.

Για το μέλλον, η διάθεση του Θησαυρού θα πρέπει να γίνεται διαδικτυακά. Στην περίπτωση αυτή, οι χρήστες θα έχουν πρόσβαση σε μια πλήρως λειτουργική εφαρμογή, ανάλογη με αυτήν που έχουν εγκαταστήσει τοπικά από το CD-ROM. Η διαφορά είναι ότι θα βλέπουν όλοι το ίδιο ενημερωμένο περιεχόμενο σε πραγματικό χρόνο. Αυτό είναι σημαντικό αφενός για την αντιμετώπιση πολλών διαχειριστικών

προβλημάτων που δημιουργούν οι εκατοντάδες τοπικές εγκαταστάσεις και αφετέρου για την ασφάλεια που παρέχει η χρήση του καθιερωμένου λεξιλογίου χωρίς τον πονοκέφαλο των διαφορετικών εκδόσεων.

Σημαντική είναι και η δυνατότητα «επικοινωνίας» του Θησαυρού με οποιοδήποτε σύστημα ανάκτησης, ώστε να μην επιβαρύνεται ο χρήστης με «βήματα» που θα μπορούσαν να εκτελούνται αυτόματα. Αυτό ισχύει και για την εφαρμογή του εργαλείου στην ευρετηρίαση.

Για τους λίγους αυτούς μήνες ύπαρξης του Θησαυρού, μια αρχική διαπίστωση είναι ότι είναι κρίσιμος ο ρόλος ορισμένων υποστηρικτικών ενεργειών, ζωτικών για τα πρώτα βήματα ενός προϊόντος ή μιας υπηρεσίας: προβολή και προώθηση, υποστήριξη χρηστών (εκπαίδευση, επικοινωνία, επίλυση προβλημάτων), συγκέντρωση στοιχείων από τη χρήση, συντήρηση, διαμόρφωση μακροπρόθεσμης πολιτικής για τη διάθεση. Οι προσπάθειες για κάλυψη των πτυχών αυτών πρέπει να είναι συστηματικές, διότι επηρεάζουν σε μεγάλο βαθμό την ανταπόκριση που βρίσκει ο Θησαυρός στον χώρο των βιβλιοθηκών, και όχι μόνο.

Επιγραμματικά, σε σχέση με τα παραπάνω έχουν γίνει τα εξής:

- Παραγωγή και διάθεση, μαζί με τον Θησαυρό, συνοδευτικού υλικού που περιλαμβάνει α) τον τόμο «Μεθοδολογία Ανάπτυξης», β) επιτραπέζιο ενημερωτικό έντυπο και γ) αφίσα
- Δημιουργία σχετικής ιστοσελίδας
- Δημοσιεύσεις σχετικών θεμάτων σε ενημερωτικό δελτίο για τις Δημόσιες Βιβλιοθήκες
- Διαμόρφωση ειδικής διαδικασίας κατά την παραλαβή του Θησαυρού από τους χρήστες με σκοπό τη συγκέντρωση ενημερωμένων στοιχείων για αυτούς και την κατάρτιση μητρώου χρηστών
- Παραγωγή εκπαιδευτικού υλικού και διεξαγωγή σεμιναρίων (τον τελευταίο χρόνο έχουν πραγματοποιηθεί 4 σεμινάρια με τη στήριξη του Ινστιτούτου Επιμόρφωσης (ΙΝ.ΕΠ.) του Εθνικού Κέντρου Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης, με τίτλο «Χρήση βιβλιοθηκονομικών εργαλείων και προτύπων», στα οποία συμμετείχαν συνολικά 90 περίπου εργαζόμενοι στις λαϊκές βιβλιοθήκες)

Στο ίδιο αυτό χρονικό διάστημα συνεχίζεται η επεξεργασία του Θησαυρού, με επέκταση και εξειδίκευση στον τομέα των ιατρικών και βιολογικών επιστημών, η οποία θα αποδώσει περίπου 3.000 νέους όρους. Παράλληλα γίνεται προσπάθεια ενσωμάτωσης διορθώσεων και βελτιώσεων στο ήδη επεξεργασμένο υλικό. Και βέβαια σχεδιάζονται ανάλογες ενέργειες για τον επόμενο χρόνο.

Ας περάσουμε όμως στο ζητούμενο, στη χρήση του Θησαυρού. Η τόσο σύντομη παρουσία του στις βιβλιοθήκες δεν επιτρέπει ασφαλώς την εξαγωγή συμπερασμάτων. Υπό αυτήν την έννοια, είμαστε ακόμη σε παρθένο έδαφος. Εκ των πραγμάτων οι τοποθετήσεις μας στηρίζονται για την ώρα στη μελέτη της βιβλιογραφίας, στην εμπειρία και την τεχνογνωσία μας από την ανάπτυξη του λεξιλογίου, και, ίσως το σημαντικότερο, στην αλληλεπίδρασή μας με το προσωπικό των βιβλιοθηκών, κυρίως μέσα από τα σεμινάρια και άλλες ευκαιρίες για ανταλλαγή απόψεων από κοντά, όπως η «ανοιχτή συνάντηση» που οργανώσαμε στο περιθώριο του 15^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών.

Θα αναφερθώ λοιπόν σε ορισμένα σημεία που θεωρούμε καίρια για τη σωστή αξιοποίηση του Θησαυρού. Ας τα δούμε ως εύλογα ερωτήματα:

> Θεματικές επικεφαλίδες ή Θησαυρός;

Πρόκειται για ψεύτικο δίλημμα. Ο Θησαυρός δεν έρχεται να αντικαταστήσει τις θεματικές επικεφαλίδες εκεί όπου αυτές ήδη χρησιμοποιούνται επί μακρόν. Οι θεματικές επικεφαλίδες είναι και θα είναι τουλάχιστον για αρκετά χρόνια ακόμη αναπόσπαστο κομμάτι της οργάνωσης των συλλογών. Ίσως, για να διακινδυνεύσουμε μια πρόβλεψη, να εφαρμοστεί σε βάθος χρόνου, με προσεκτικά και σταθερά βήματα, μια πολιτική συνύπαρξης θεματικών επικεφαλίδων και όρων Θησαυρού, σε συγκεκριμένες συλλογές, και το πιθανότερο σε συλλογικούς καταλόγους. Από εκεί και πέρα, ο Θησαυρός ασφαλώς θα χρησιμοποιηθεί σε κατηγορίες υλικού που δεν διαθέτουν ακόμη θεματική περιγραφή.

> Εφόσον οι θεματικές επικεφαλίδες παραμένουν, τί τον θέλουμε τον Θησαυρό;

Ο Θησαυρός σηματοδοτεί το πέρασμα σε μια διαφορετική «κουλτούρα» στην πρόσβαση του κοινού στις υπηρεσίες πληροφόρησης της βιβλιοθήκης. Όταν ο χρήστης των υπηρεσιών αυτών αναζητεί μόνος του υλικό σχετικό με ένα «θέμα», είτε θα περιοριστεί σε όποια αποτελέσματα εντοπίσει με τους όρους αναζήτησης που σκέφτηκε είτε θα απευθυνθεί στο προσωπικό της βιβλιοθήκης για βοήθεια, αν βέβαια βρίσκεται στον χώρο της βιβλιοθήκης και όχι στο σπίτι ή στο γραφείο του. Αν είναι έμπειρος χρήστης ίσως καταφέρει κάτι καλύτερο εφαρμόζοντας κάποια «τεχνική αναζήτησης» και αξιοποιώντας ως έναν βαθμό τις θεματικές επικεφαλίδες. Γεγονός είναι ότι μια αποτελεσματική αναζήτηση χρειάζεται στην καλύτερη περίπτωση την ενεργό συμμετοχή του προσωπικού της βιβλιοθήκης.

Αντίθετα, όταν ο χρήστης αξιοποιεί τον Θησαυρό ως «βοήθημα» στην αναζήτηση, δεν εξαρτάται πλέον από το προσωπικό. Η αλλαγή της «κουλτούρας» λοιπόν συνίσταται στη **χειραφέτηση του χρήστη**, επιταγή άλλωστε της εποχής των ΟΡΑC και των τερματικών που έχουν ήδη τεθεί στην διάθεσή του. Αυτό που χρειάζεται είναι η υποστήριξη της θεματικής πρόσβασης με τρόπο που να ελέγχεται από τον ίδιο τον χρήστη. Ο Θησαυρός παρέχει αυτή τη δυνατότητα, διότι δεν προαπαιτεί καμία ειδική γνώση ή εμπειρία από τον χρήστη.

Ένας δεύτερος λόγος είναι ότι η **βελτίωση των αποτελεσμάτων** στις αναζητήσεις είναι εμφανής. Η επιλογή των κατάλληλων όρων αναζήτησης διευκολύνεται με τον πλούτο συνώνυμων, γενικότερων, ειδικότερων και άλλων σχετικών όρων που προσφέρει ο Θησαυρός, περιορίζοντας στο ελάχιστο τα αδιέξοδα. Ο χρήστης έχει σχεδόν πάντοτε μια «δεύτερη ευκαιρία» για περισσότερα και καλύτερα αποτελέσματα. Η αναζήτηση προσαρμόζεται καλύτερα στις ανάγκες του, με ενίσχυση τόσο της ακρίβειας όσο και της ανάκλησης. Χάρη στη βελτιωμένη αυτή συμπεριφορά του συστήματος πληροφόρησης, διευκολύνονται σημαντικά και όλες οι εργασίες οργάνωσης και διαχείρισης του υλικού της βιβλιοθήκης.

Τρίτος λόγος είναι ότι ο Θησαυρός **μπορεί να υποστηρίξει το εξαιρετικά διαφοροποιημένο υλικό** που παρέχει σήμερα, ή έστω θα παρέχει στο προσεχές μέλλον, μια βιβλιοθήκη ή ένα κέντρο πληροφόρησης. Το ηλεκτρονικό περιεχόμενο στην κυριολεξία εισρέει από πολλές και διάφορες πλευρές, ενώ βρίσκονται σε εξέλιξη όλο και περισσότερα έργα ψηφιοποίησης. Ο Θησαυρός, ως σύστημα εννοιών ανεξάρτητο από συγκεκριμένα τεκμήρια, προσαρμόζεται σχετικά εύκολα και γρήγορα στις διαρκώς μεταβαλλόμενες ανάγκες.

> Έχει νόημα η χρήση του Θησαυρού πριν ακόμη ευρετηριαστεί περιεχόμενο με το συγκεκριμένο λεξιλόγιο;

Η αξιοποίηση του Θησαυρού ως «βοηθήματος» αναζήτησης έχει τα προσδοκώμενα αποτελέσματα ακόμη και όταν η ευρετηρίαση έχει γίνει με άλλο σύστημα θεματικής περιγραφής (με κατάλογο θεματικών επικεφαλίδων, με κατάλογο καθιερωμένων θεματικών όρων, με ελεύθερες λέξεις-κλειδιά), ακόμη και όταν δεν έχει προηγηθεί κανενός είδους ευρετηρίαση του περιεχομένου και γίνεται αναζήτηση ελεύθερου κειμένου. Επομένως, δεν χρειάζεται να περιμένει μια βιβλιοθήκη την ευρετηρίαση μιας συλλογής με τον Θησαυρό, για να τον εντάξει στα εργαλεία που χρησιμοποιεί. Ο Θησαυρός είναι άμεσα αξιοποιήσιμος, τόσο από τους χρήστες όσο και από το προσωπικό, για την υποστήριξη των αναζητήσεων.

Σημείο-κλειδί για βελτιστοποίηση των αποτελεσμάτων είναι ο εμπλουτισμός του Θησαυρού με την ήδη χρησιμοποιούμενη ορολογία στους καταλόγους των βιβλιοθηκών. Αυτό πρακτικά σημαίνει ότι ένας όρος που αποτελεί μέρος μιας θεματικής επικεφαλίδας εντάσσεται στον Θησαυρό, και επομένως κατά τη θεματική αναζήτηση η αντίστοιχη εγγραφή θα εντοπιστεί. Άλλωστε, ο ασφαλέστερος τρόπος για να διασφαλιστεί ότι ο Θησαυρός καλύπτει θεματικά τις ανάγκες των βιβλιοθηκών είναι αυτή ακριβώς η αξιοποίηση του πλούτου της θεματικής περιγραφής που έχει γίνει στο παρελθόν. Η μεθοδολογία ανάπτυξης του Θησαυρού έχει υιοθετήσει την προσέγγιση αυτή, αλλά χρειάζεται αρκετή δουλειά ακόμη για να ολοκληρωθεί στην πράξη.

Θα περιοριστώ σε αυτά τα ερωτήματα, μια και είναι τα σημαντικότερα για τα πρώτα βήματα του Θησαυρού σε μια βιβλιοθήκη. Με αφορμή πάντως την τελευταία αυτή αναφορά στη χρήση κοινής ορολογίας μεταξύ των διαφορετικών λεξιλογίων που χρησιμοποιούνται για τη θεματική πρόσβαση, θα ήθελα να τονίσω ιδιαίτερα ότι μεγάλο μέρος των απαιτούμενων πόρων (πηγές, υλικοτεχνική υποδομή, τεχνογνωσία, εργασίες παραγωγής) για την ανάπτυξη ενός δομημένου λεξιλογίου δεν διαφέρει από το ένα λεξιλόγιο στο άλλο, είτε πρόκειται για θεματικές επικεφαλίδες είτε για θησαυρούς είτε για οντολογίες.

Το γεγονός αυτό, σε συνδυασμό με τον εξαιρετικά επίπονο και χρονοβόρο χαρακτήρα της συγκεκριμένης δραστηριότητας, καθιστά αυτονόητη την επιδίωξη κάθε δυνατής συνεργασίας σε όλα τα επίπεδα. Είναι πραγματικά σφάλμα από πολλές απόψεις να εξελίσσονται παράλληλα τέτοια εγχειρήματα, είτε σε κλίμακα βιβλιοθήκης είτε συλλογικού καταλόγου, χωρίς να συναντώνται πουθενά. Αυτό έχει γίνει πλέον κατανοητό από όλους και υπάρχει η διάθεση για τον εντοπισμό του κοινού

παρονομαστή και τη συστηματική συνεργασία. Σχετικές κινήσεις είναι ήδη σε εξέλιξη και σε κάποιο βάθος χρόνου θα αποδώσουν καρπούς.

Ιδίως φορείς με περιορισμένες οικονομικές και τεχνικές δυνατότητες, που χρειάζονται λεξιλόγια για την κάλυψη εξειδικευμένων συλλογών, είναι αδιανόητο να ξεκινούν από το μηδέν. Θα πρέπει να απευθύνονται εκεί όπου υπάρχει ήδη η τεχνογνωσία, προκειμένου να βρεθεί ο καλύτερος τρόπος αξιοποίησης όλου του κοινού υπόβαθρου, και μόνον κατόπιν αυτού να προχωρούν με την κατάλληλη υποστήριξη στον σχεδιασμό των δικών τους προσαρμογών. Η τεχνογνωσία αυτή προϋποθέτει εξειδικευμένες ομάδες εργασίας, με τη συμμετοχή βιβλιοθηκονόμων, ορολόγων, μεταφραστών, γλωσσολόγων/σημασιολόγων και πληροφορικών.

Και από την πλευρά της, όμως, μια τέτοια ομάδα *δεν μπορεί και δεν πρέπει* να δουλεύει απομονωμένη, σε εργαστηριακό περιβάλλον. Δεν μπορεί, διότι την ώθηση για την ανάπτυξη του λεξιλογίου δίνουν οι ανάγκες συγκεκριμένων ομάδων χρηστών, ανάγκες που διαμορφώνονται και μετεξελίσσονται καθημερινά στο ζωντανό περιβάλλον της πληροφόρησης. Δεν πρέπει, διότι τις κατευθύνσεις στην ανάπτυξη του λεξιλογίου δίνουν οι γνώσεις των ανθρώπων που παρέχουν τις υπηρεσίες πληροφόρησης και των ανθρώπων που προέρχονται από συγκεκριμένα γνωστικά πεδία και έχουν την ικανότητα να αποσαφηνίζουν τις έννοιες που καλύπτουν τις επικοινωνιακές ανάγκες του τομέα τους.

Ως εκ τούτου, η εξειδικευμένη ομάδα οφείλει να δικτυώνεται συνεχώς και να ενθαρρύνει κάθε περίπτωση συνεργασίας. Αν δεν γίνει αυτό, αργά ή γρήγορα το λεξιλόγιο θα χάσει κάθε δυνατότητα να ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις. Για να κερδηθεί λοιπόν το στοίχημα, προϋπόθεση είναι η κοινή προσπάθεια από όλες τις πλευρές.

Γενικότερα, οι βιβλιοθήκες που εντάσσουν σε κάποιο βαθμό ένα λεξιλόγιο στα εργαλεία θεματικής πρόσβασης που διαθέτουν, έχουν συμφέρον και υποχρέωση να στηρίζουν τη συνεχή συντήρηση και ανάπτυξη του λεξιλογίου. Η σημερινή δυνατότητα δικτύωσης των βιβλιοθηκών και κυρίως ο δρόμος που έχουν ήδη διανύσει οι συλλογικοί κατάλογοι διευκολύνουν τις συντονισμένες δράσεις. Και, καθώς οι γενικότερες συνθήκες ωριμάζουν, ο Θησαυρός Ελληνικών Όρων θα μπορέσει με τον καιρό να συμβάλει στην κάλυψη μεγάλου μέρους των σχετικών αναγκών των βιβλιοθηκών και των χρηστών τους.